

1. JOHDANTO - AIHEPIIRI

1.1 Tutkimuksen syyt: tanssiharrastus ja tanssinopetus

Alussa oli buzukin kielen helähdys. Ääni tuli eräältä Kreikanmatkalta muistoksi ostetulta kasetilta. Innostuin siltä kuulemalta kreikkalaisesta musiikista ja aloin kerätä ensin kreikkalaista populaarimusiikkia, sittemmin myös kansanmusiikkia eri aikakausilta. Elettiin vuoden 1985 loppua. Vuoden 1988 lopulla liityin kaksi kreikkalaisen kansantanssin kurssia käytyäni samaisia tansseja esittävään ryhmään. Viihdyin ryhmässä viisi ja puoli vuotta. Tuona aikana tulivat tutuiksi niin tanssiesitykset kuin kreikkalaisten opettajien vetämät kurssit.

Kreikkalaisia saaristolaitansseja suomalaisessa ylioppilasjuhlassa. Kirjoittaja vasemmalla, vaimo Sirpa Kara oikealla Korfun asussa. Poikamme Lauri oli mukana kuvioissa - äitinsä vatsassa. (Kuva: Tommi Kuisma)

Vuonna 1989 sain tilaisuuden ensi kerran opettaa kerhonvetäjänä kreikkalaisia tansseja. Vuodesta 1992 alkaen olen vetänyt kansantanssin kursseja aikuisille maamme Kreikka-yhdistyksissä. Tanssien opettamisen lisäksi olen kertonut kursseillani laajamittaisesti niin kirjallisesti kuin suullisesti tanssien taustasta, musiikista, puvuista, tanssitavoista ja vastaavista kansantansseihin liittyvistä asioista.

Paljon on kuitenkin jäänyt vielä sanomatta. Mielenkiintoni kreikkalaista kulttuuria kohtaan on kasvanut vuosien myötä. Uskontotieteen opinnot ovat aukaisseet silmäni antropologisen, kulttuurien tutkimisen aarreaitaan. Siten päädyin pro gradu-työssäni tutkimaan kreikkalaista kansantanssikulttuuria identiteettikysymysten pohjalta.

Tutkimus näin ollen tarjoaa toivon mukaan vastauksia niihin kysymyksiin, joita lukuisilla suomalaisilla Kreikanystävillä ja toisaalta myös uskontotieteilijöillä on asiasta esittää. Tarkoitukseni on tutkimuksella palvella sekä uskontotieteellistä tiedeyhteisöä että myös maamme runsasluukuista Kreikan ystävien joukkoa.

1.2 Kreikkalaisen tanssin harrastus Suomessa

Suomessa, niin erikoiselta kuin aihe kuulostaakin, on kreikkalaisia populaari- ja kansantansseja tanssittu lähinnä yhdistyspohjalla vuodesta 1973 lähtien.⁶ Niin sanottujen keihäsmatkojen etelän lomakohteisiin alettua ja suomalaisten vieraitten kulttuurin tuntemuksen vastaavasti kasvettua virisi maassamme halu opetella myös joitakin kreikkalaiseen kulttuuriin liittyviä taitoja ja hankkia tietoja lomakohteen kulttuurista. Seuramatkailu toi Kreikan kulttuuriin tutustumisen mahdolliseksi yhä useammille suomalaisille. Matkailu oli tätä ennen ollut varakkaitten etuoikeus.

Ystävyysyhdistyksissä, joita oli syntynyt ensin maamme suurimpiin kaupunkeihin Helsingin johdolla, ruvettiin 1970-luvulla lisääntyneen matkailun edesauttamana järjestämään kieli-, ruoanlaitto- ja tanssikursseja ym. toimintaa.

Tanssitoiminta alkoi pienimuotoisena. Aluksi opeteltiin vain muutamia matkoilta tutuiksi tulleita tansseja syntyperältään kreikkalaisen

⁶ Tämä ja tanssinharrastuksen alkuvuosia käsittelevä tieto on peräisin valtaosaksi tanssinohjaaja C. Wallilta, jolta kirjoittaja kysyi puhelimitse po. aiheesta 25.9.1994.

opettajan johdolla. Sellaisiakin mielipiteitä esitettiin, ettei suomalaisten harrastajien keskuudessa saisi perusaskelikosta edetä askelkuviointiin, koska tällöin tanssin alkuperäisyys kärsisi. "Aitoa" kansantanssia olisi vain, jos tanssijat pysyisivät perusaskelikossa.⁷ Kuviointi ja tanssin kaikenmuotoinen muuntelu tulivat joka tapauksessa "kuvioihin mukaan" mahdollisista soraäänistä huolimatta - esiintyvien ryhmien onneksi.

Tanssien opettelua kesäisessä illanvietossa Suomen rintamailla. Kanta-Hämeen Kreikan ystävät ja kariatidon -tanssi. Kirjoittaja vasemmalla. (Kuva: Eija Partanen)

Toiminta laajeni maamme suurimmista kaupungeista paikalliskeskuksiin sitä mukaa kuin Kreikan matkailunkin suosio kasvoi suomalaisten keskuudessa 1980-luvulla. Kreikka-yhdistykset kokivat voimakkaan laajenemisvaiheen etenkin 1980-luvun jälkipuoliskolla, jolloin ystävyysyhdistyksiä

⁷ Vornanen, 1984, 7.

syntyi moniin uusiin Suomen kaupunkeihin, esimerkiksi Kajaaniin 1985, Raumalle 1988 ja Jyväskylään 1989.⁸

Toiminnan vilkastuessa myös tanssitoiminta monipuolistui. Syntyi esiintyviä ryhmiä, jotka hankkivat aitoja tai aidon kaltaisia kansallispukuja koruineen ja tikareineen. Alettiin järjestää kreikkalaisen opettajan johtamia kursseja tai matkustettiin joukolla Kreikkaan paikallisen opettajan kouluun, järjestettiin kreikkalaishenkisiä juhlia orkestereineen ja niin edespäin. Taloudellisen laman alkaminen 1990-luvun alussa rajoitti toimintaa ja karkoitti näkyvällä tavalla asiakkaat tanssikursseilta, joissa salien seinät parhaina vuosina pullistelivat väenpaljoudesta. "Idän jumalattaren maihinnousu" Suomeen 1990-luvun alussa eli itämaisen tanssin harrastamisen laajentuminen ja sen osakseen saama suosio on rokottanut kreikkalaiselta tanssilta harrastajia, jotka ovat innostuneet ja hypänneet vieraaseen leiriin.

Vuonna 1997 kreikkalaisen kansantanssin harrastajien toiminta maassamme on edelleen suhteellisen aktiivista. Lukuisilla Kreikan ystävyysyhdistyksillä on toimintaa ja monilla esiintyvä ryhmä. Suurimmissa kaupungeissa voi olla useampiakin ryhmiä ja yhdistyksiä.

Myös Suomessa asuvilla Kreikan siirtolaisilla on jonkin verran musiikki-, tanssi- ja perinnejuhlatoimintaa, mutta siirtolaisten vähäisen määrän vuoksi toiminta on jäänyt pienimuotoiseksi. Siirtolaiset tekevät yhteistyötä suomalaisten filhelleenien kanssa, mutta suuri osa kreikkalaiseen kulttuuriin perehdyttävästä toiminnasta maassamme on suomalaisten alan asiantuntijoiden ja harrastajien käsissä.

1.3 Hyödynnettävä aineisto ja sen tarkastelu

Lähdeaineistossani on kaksi Helsingin yliopiston kulttuuriantropologian laitoksen pro gradu-työtä, joista toinen käsittelee etnisen identiteetin muodostumis- ja ylläpitoprosessia, toinen turistien ja paikallisväestön välisiä suhteita Rhodoksen saarella Kreikassa. Jälkimmäisessä tutkimuksessa on kreikkalaista kulttuuria, kaupunkiyhteisöä, elämäntapaa, miehen roolia ja vastaanlaisia teemoja käsitelty laajasti.

Kreikkalaista yhteiskuntaa lukuisissa teoksissaan tutkinut Bloomingtonin yliopiston apulaisprofessori Michael Herzfeld tarjoaa käyttö-

⁸ Tiedot perustamisvuosista on antanut Helsingin Suomi-Kreikka-yhdistys ry.

kelpoista aineistoa. Mainitsemisen arvoisia lähdeaineistoja ovat mm. itsenäisen Kreikan valtion syntyä 1821 ja valtion etnisen identiteetin kehkeytymistä kuvaileva teos "Once Ours More" sekä miehen roolia ja asemaa kreetalaisessa kyläyhteisössä esittelevä, kenttätutkimuksena syntynyt "The Poetics of Manhood. Contest and Identity in a Cretan Mountain Village".

Kansojen ja valtioiden identiteettiä prosessina ja ilmiönä ovat artikkelissaan käsitelleet ulkomaiset tutkijat Ninian Smart ja Jaroslaw Krejci. Näin myös Umeån yliopiston tutkimus Jugoslavian siirtolaisista, jotka siirtolaisuudessa pitävät kansantanssin kautta identiteettiään yllä. Edelleen lähdeaineistona toimii kanadalaisen sosiologin, Wsevolod W. Isajiwin, artikkeli "Definitions of Ethnicity", jossa rinnakkaisesti tarkastellaan etnisyyden lukuisia tutkimuksia ja listataan yleisimmin esiintyneitä etnisyyden tieteellisiä määritelmiä.

Tanssien valinnalle antoi sysäyksen edellä mainitun Kreikan-tutkijan, Michael Herzfeldin, teoria kreikkalaisessa yhteiskunnassa kaikilla tasoilla vaikuttavasta kahtiajakautuneisuudesta, ristiriitaisuudesta eli **disemiasta**. Lyhyesti selostettuna tämä tarkoittaa sitä, että ulkopuolisen tarkkailijan silmissä täysin toisilleen vastakkaisilta vaikuttavat ilmiöt todellisuudessa ovatkin jokin kreikkalaisessa kulttuurissa vaikuttava **diseminen pari**, kuin kolikon kaksi eri puolta konsanaan. Toisin päin tulkittuna, ulospäin yhtenäiseltä ja ehyeltä vaikuttava kreikkalainen käsite tai asiakokonaisuus voi olla keskenään ristiriitaisilta vaikuttaviin osioihin jakautunut, tosin niin, ettei jakautumista ensi katsomalta huomaa päällepäin.

Tutkimukseni kohteeksi ottamani kaksi tanssia voidaan hahmottaa kuvatuolaiseksi disemiseksi pariiksi, tutkimuksessani selostan miten.

Kotimaista Kreikan tuntemusta edustaa FM Rauni Vornanen, jonka Kreikkaa käsittelevät teokset, esitelmät ja puheet pureutuvat syvälle kreikkalaisen yhteiskunnan, eritoten musiikin ja kansantanssin ytimeen. Rauni Vornanen istui pitkään Suomen Kreikka-yhdistyksen liiton hallituksessa ja toimitti vuosia liiton lehteä, *Filellinasta*. Maisteri Vornanen oli 1970-luvun alussa maamme kreikkalaisen kansantanssin harrastuksen alullepanemisen pioneereja. Hän on Kreikan lisäksi kirjoittanut kulttuuria ja yhteiskunnan rakennetta esitteleviä kirjoja myös Turkista ja Italiasta. Vornanen lisäksi olen käyttänyt tanssinohjaaja Christina Wallin muutamaa artikkelia. Walli oli samoin 1970-luvulla käynnistämässä Suomen kreikkalaisen tanssin toimintaa.

Kreikan alueen uskonnollisen ajattelun taustaa ja historiaa on selvittänyt TT Gunnar af Hällströmin kreikkalais-roomalaisia uskontoja

käsitellyt luentosarja, josta olen saanut hyödyllistä tietoa tutkimaani hedelmällisyystanssia varten. Edelleen, käytössäni on muutamia kreikkalaisten tutkijoiden teoksia, jotka käsittelevät kreikkalaista kansantanssia ja siihen liittyviä ilmiöitä. Näitä kirjoja sopivan kriittisesti tarkastelemalla - niin, että kreikkalaiselle tieteelle usein ominainen voimakas kansallishenkisyys tulee suodatetuksi - käytössäni on tutkittavan kulttuurin itsensä tarjoamaa tutkimusta aiheesta. Kreikkalainen tieteentekemisen perinne on näet usein **hellenismiksi** kutsutun ideologian leimaamaa. Hellenismi, jota jatkossa käsitellään tässä tutkimuksessa, pohjaa tutkimustuloksensa antiikin perinnön jatkuvuudelle tämänpäivän Kreikassa. Toisekseen tämä ideologia pyrkii antamaan ihannoidun ja kunniakkaan kuvan kaikkeen kreikkalaisuuteen liittyvästä vastapainona **romioissini**-katsontakannalle. Viime mainittu taasen on kansanomaisen elämään suhtautumisen tapa, ei niinkään ilmiänsuustaan huolehtiva katsomus kuin hellenismi.

Mieheen ja naiseen yhdistettävän kansantanssin analysoimiseksi kulttuurissa, jossa voimakkaat kahtiajaot ilmenevät kaikkialla, osoittautui tarpeelliseksi omistaa tutkielmassa omat lukunsa kreikkalaisen miehen ja kreikkalaisen naisen roolikuville. Miehen roolista tarjoaa Eeva-Maria Niemisen gradu tarvittavan määrän tietoa. Antiikin naisen roolia on valottanut Helsingin yliopiston naistutkimuksen vt. apulaisprofessori Päivi Setälä teoksessaan "Antiikin nainen". Molemmat lähteet ovat edesauttaneet tutkittavien tanssien analysointia, jopa seksuaalisen käytöksen ja sukupuolimoraalin selittämisen kautta.

Käytössäni on vielä muuta liitemateriaalia kuten karttoja ja kansallispäivän vieton ohjelmaehtisiä, joita käytän tarpeelliseksi katsomissani määrin.

1.4 Kysymyksenasettelu, tutkimustehtävä ja teoreettinen viitekehys

Tutkimukseni keskittyy etnisen identiteetin käsitteen ympärille. Tutkin kahden esillenostamani kreikkalaisen kansantanssin kautta sitä, miten kreikkalaisten, Kreikan kansan, identiteetti ja kansallisuus tulevat ilmi näissä kahdessa, toisiinsa nähden erilaista tanssimisen perinnettä edustavassa tanssissa. Oletukseni on, että kansallisuuden piirteet välittyvät tanssien kautta ja että tanssit toimivat kreikkalaisten identiteetin ilmaisu- ja ylläpito-kanavina. Tutkielmassa osoitan miten tämä tapahtuu.

Tutkimusapparaattini tukeutuu kolmeen tutkimuskysymyksen

osa-alueeseen, jotka ovat seuraavat:

1) Etnisen identiteetin ja sen ilmenemismuotojen määrittely. Miten etninen identiteetti ilmenee? Aihetta ovat tutkineet mm. Herzfeld, Smart ja Krejci. Fokusointi tapahtuu Kreikan kansaan.

2) Mitä ovat kreikkalaiselle kansallisuonteelle ja kulttuurille ominaiset kahtiajaot, jotka tulevat ilmi kansantansseissa sekä muissa kulttuurin muodoissa ja jotka ovat ohjanneet tutkittavien tanssien valintaa? Mitä muista kulttuureista erottavia keskeisiä piirteitä kreikkalaisilla on?

3) Miten Kreikan kansan etninen identiteetti ja tanssien myyttis-rituaalinen tausta tulevat ilmi kahdessa tutkittavassa kreikkalaisessa kansantanssissa? Missä yhteydessä tansseja esitetään, mitä tansseilla halutaan viestittää? Mitä puvut, tanssin liikkeet ja tanssijat viestittävät kansallisesta identiteetistä sekä kansallisuonteesta? Aihetta ovat tutkineet mm. Unescon tutkija Alkis Raftis, Ateenan liikunta-akatemian kansantanssin opettaja, tohtori Ilias Dimas, maailmankuulun tanssikoulun johtaja Dora Stratu sekä suomalaisista mainitut Rauni Vornanen ja Christina Walli.

Näitten osa-alueitten kautta teen kahdelle valitsemalleni tanssille **kohdennetun sisällönanalyysin**. Tutkimuksen lopussa on tutkimustulosten ja johtopäätösten esittäminen. Hyödyntämäni teoreettisen viitekehysten muodostavat seuraavat kolme osatekijää:

1) Herzfeldin teoria disemisistä pareista, jotka vallitsevat kreikkalaisyhteiskunnassa ja kreikkalaisessa kulttuurissa kaikilla tasoilla.

2) Herzfeldin lukuisissa teoksissaan esittämät kommentit kreikkalaisen miehen roolista ja rooliin liittyvästä performansista: "*To be good at performing a man*". Roolin esittäminen pätee soveltuvin osin myös naiseen. Herzfeld kommentoi jonkin verran kreikkalaisen naisen käytöstä. Tätä linjaa jatkaa Setälän tutkimus naisen roolista antiikissa, mikä miltei sel-

laisenaan vaikuttaa tämän päivän kreikkalaisnaisen käytöseti-kettiin. Myös Eeva-Maria Niemisen pro gradu-työ esittelee teoreemoja kreikkalaisen miehen roolista, etenkin sen seksuaalista puolta. Samaisessa työssä esitetään teoria perheen ja kunnian merkityksestä Välimeren kulttuureissa.

3) Anja Nygrenin Helsingin yliopiston kansantieteen laitoksen pro gradu-työssään esittämä malli etnisen identiteetin rakentumisesta ja ilmitulemisesta.

Apuna tällä tutkimuksen alueella käytän Isajiwin luettelointia etniseen identiteettiin kuuluvista käsitteistä. Smartin ja Krejcin ryhmien identiteetistä ja toimimisesta esittämät näkemykset huomioidaan kuten myös Umeån yliopiston sosiologitutkijoit-ten jugoslaaviirtolaisista ja näitten kansanperinnejärjestel-mästä tekemät tieteelliset havainnot.

Tutkimusotteeni on uskontoantropologinen ja -sosiologinen. Tutkin Kreikan kansan tanssikulttuuria sosiaalisena, yhteiskunnan rakentee-seen kiinteästi liittyvänä ilmiönä, johon liittyy arvoja, normeja, rooleja kuin myös monesti myyttistä ja rituaalista yhteyttäkin. Toisekseen tutkin sitä, millaisia etnisiä arvoja kreikkalaiseen tanssiin liittyy, miten tanssi koetaan yhteisenä asiana ja omaa (kansallista) identiteettiä vahvistavana toimintana. Kreikassa on individualistista tanssia kuin toisaalta joukkotanssiakin kahtiaja-on periaatteitten mukaisesti. Tanssiminen vahvistaa (näin tutkimushypoteesi-ni) yksittäisen tanssijan, joskus taas jopa tuhansien samaan aikaan yhtä tanssia tanssivien ihmisten identiteettiä.

Kuten kulttuurien tutkimuksessa yleensä, olen tutkimukseen ryhtyessä pohtinut emitistisen tai etisistisen tarkastelukulman käyttämisen suomia mahdollisuuksia. Rakennan tarkastelunäkökulmani eräänlaiselle emitistisen ja etisistisen teorian pohjalta syntyneeseen "kompromissinäkökul-maan", joka on esitelty Suomen antropologisen seuran julkaisemassa teok-sessa "Antropologinen tutkimus. Kenttätöön oppikirja".⁹ Kuvaillessani tässä tutkielmassa hyödynnettävää tarkastelunäkökulmaa perustan tarkasteluni seuraaville teoksen lainauksille:

⁹ Pelto, G.H. & Pelto, J.P., "Antropologinen tutkimus. Kenttätöön oppikirja". Julk. Suomen antropologinen seura, Helsinki 1980.

Antropologit joutuvat usein tilanteisiin, joissa heidän täytyy esittää tutkittavista yhteisöistä kysymyksiä ja hankkia niistä tietoja nojautumalla kulttuurienväliseen (cross-cultural) etnolo-giseen käytäntöön ja omiin tutkimushypoteeseihinsa. Näissä tapauksissa kenttätutkija ei jää johtamaan kulttuurin kokemus-luokkia uuden etnografian mutkikkaiden menetelmien avulla. Hän katsoo, että joissakin tapauksissa **ulkopuoliset määritelmät toimintojen merkityksestä tai kulttuurin kategorioista ovat hyödyksi teorian ja hypoteesien testaamisessa. Toi-saalta hän ei myöskään sivuuta kokonaan kysymystä siitä, miten paikalliset asukkaat itse määrittelevät ja luokittelevät käyttäytymistään.**¹⁰

Tavoitteenani on tutkimuksessa toimia kuten Pellon & Pellon teoksessaan mainitsema antropologi Silverman:

löytää ne periaatteet, joiden mukaan kulttuurin kannattajat organisoivat maailmaansa ja reagoivat siihen kulttuurisesti oikeilla tavoilla.¹¹

Tutkittaville vieraan kulttuurin kansantansseille suorittamani kohdennettu sisällönanalyysi ja uskontotieteellis-antropologinen tarkastelu rakentuu seuraavalle Pellon & Pellon huomautukselle:

Kun pidämme mielessä, ettei mikään kulttuurikäyttäytymisen (tai minkään muun semanttisen piirin) luokitusjärjestelmä voi olla luontojaan oikea ja kun muistamme, että komponent-tianalyysit ja muut etnotieteelliset tutkimustavat ovat usein osoittaneet *monien vaihtoehtoisten tulkintojen tai luokitustapo-jen mahdollisuuden* (Goodenough 1956, Burling 1964, Walla-ce 1965), voimme omaksua rajoittamattoman pragmatistisen asenteen siinä, miten luokittelemme havaintojamme kulttuuris-ta. Kaplain sanoin: luokittelujemme ainoa hyödyllinen koetin on hypoteesin testauksen ja teorian muodostuksen onnistumi-

¹⁰ Pelto & Pelto, 82. Lihavointi omani.

¹¹ Pelto & Pelto, 82.

nen tai epäonnistuminen. (---)

Soveltuminen muihin teoreettisiin tuloksiin ja myönteinen vastaus hypoteesin testaamisessa ovat usein **päakriteereitä arvioitaessa, ovatko tällaiset kulttuurienväliset käyttäytymistä koskevat havainnot realistisia paikallisten määritelmien ja kulttuurin käyttäytymistilanteiden välillä.**¹²

Puheenvuoron ja tulkinnan mahdollisuuden antaminen muillekin kuin vain kreikkalaisille tutkijoille on tutkimuksessani tarpeen, kun ajatellaan, että kreikkalaiset antavat itsestään tiedettä tehdessään ristiriitaisia, lähinnä kahdenlaisia kuvia. Nämä katsontakannat, esitetyt kuvat, ovat kuten aikaisemmin jo mainittu kansanomainen ja hellenistinen. Näillä kilpailevilla osapuolilla on pahimmillaan taipumus antaa intensiteetiltään voimakkaita julkilausumia ja keskittyä paatokselliseen, tunnevaltaiseen esitykseen. Siksi kulttuurin ulkopuolinenkin tarkastelunäkökulma on tarpeen. Monien kreikkalaisen kulttuurin ilmiöitten todellinen laajuus, sisältö, ei taasen aukene, jos niitä tarkastellaan rationalismiin taipuvaisen länsimaisen ajattelutavan mukaisesti ja keskitytään vain päällepäin näkyvään. Kaiken selittäminen tyhjiin kaavojen ja rationaalisen toiminnan pakkomielteenomaisen etsimisen myötä ei johda tasapainoiseen lopputulokseen.

Tavoitteenani on luoda kreikkalaista kulttuuria käsittelevä tutkimus, jossa kuvailen mahdollisimman huolellisesti ja asiantuntevasti kahta tanssia sekä kulttuuria, jossa ne elävät. Kreikkalaisen kulttuurin ilmiöitä ei ole helppo asettaa uskontotieteellis-antropologiseen tutkimusmuotiin. Olen tämän tutkimuksen tekijänä joutunut sorvaamaan ja sovittamaan melkein kaikkea tutkimuksessa vastaan tulevaa saattaakseni työni harmoniseen lopputulokseen. Tutkittavien ilmiöitten kunkin käsittelyn jakaminen yhden ja tietyn otsikon alaisuuteen ei ole ollut mutkaton tapahtuma, vaan dynaaminen, tutkimusprosessin ohjaama jaottelu on tässäkin ollut tarpeen; eilen järjestyksessä ollut korttipakka onkin seuraavana päivänä käännetty ylösalaisin. Perin kreikkalaista. Kuulemani kaskun mukaan yhtyneen Euroopan fiktiivisessä helvetissä järjestyksenpidosta huolehtivat kreikkalaiset brittien puolestaan huolehtiessa ruoanlaitosta ja sveitsiläisten hauskuttamisesta. Olen suomalainen, sitä tosiasiaa en voi enää tutkimuksen tässä vaiheessa muuttaa, mutta saamani yliopistotasoisien koulutuksen nojalla kykenen

¹² Pelto & Pelto, 83. Lihavointi omani.

tekemään laajakatseisen ja kriittisen tarkastelun, jossa suon puheenvuoron eri katsontakannoille. Osaltaan tämä aiheuttaa tietysti tutkimuksen sivumäärän kasvamisen mutta tarjoaa vastaavasti tutkittaville kulttuurin ilmiöille mahdollisuuden puhua omasta puolestaan, jolloin lukijalle itselleen jää entistä suurempi liikkumavara pohtia tutkittavien kohteitten epiteettejä, kohteitten suhdetta toisiinsa ja kohteitten suhdetta kuvaajiinsa nähden. Eräs maailmankuulu vatsatanssija ja tämän taiteenlajin opettaja on sanonut, että oikeanlainen vieraan kulttuuriin tutkimus, tuohon kulttuuriin perehtyminen, lähtee vieraan kulttuurin kunnioittamisesta itsessään. Tämän olen omaksunut tutkimuseriaatteeni.

Tutkimuksessa on tanssien tarkastelun kannalta riittävän pohjan luomiseksi tehty myös selkoa tutkittavien tanssien ja kreikkalaisen kulttuurin historiasta. Onhan leikinomaisesti sanottu, ettei mikään humanististen tieteitten tutkimus ole käyttökelpoinen ennen kuin historialliset taustatiedot on selvitetty. Tarpeen on ollut samassa selvittää tanssiin liittyvien ja tanssit synnyttäneiden kulttuurien uskonnollista järjestelmää menneisyydessä ja nykyään. Uskontotieteelliset työkalut, joita mm. myyttien, riittien, rituaalien, jumalien, kansanuskon, kansan uskomusten ja kosmologisten voimien tutkimus tarjoaa, ovat olleet tiuhaan käytössä tätäkin tutkimusta tehdessä. Uskontotieteellisesti on myös mielenkiintoinen se tosiasia, että kreikkalaiset tanssivat yhteisesti uskonnollisten juhlien yhteydessä, näistä kolmipäiväiset, paikallistason **pyhimysjuhlat**, *panijirit* (vrt. Karjalan ortodoksisen uskon juhlat **panihirat**) näkyvimpänä. Tavallinen näky on vieläpä nähdä tanssivien kyläläisten ketjun kärjessä pappi tummine kaapuineen ja liehuvine partoineen.

2. ETNINEN RYHMÄ, ETNINEN IDENTITEETTI JA KREIKAN KANSA

2.1 Etninen ryhmä ja etninen identiteetti

Tässä tutkielmassa keskitytään yhden yhtenäisen kansan, Kreikan kansan kansalliseen identiteettiin ja sen ilmitulemisen muotoihin. Etninen identiteetti, etnisyyden aineeton muoto ei ole muutamalla sanaparrella määritelty käsite. Etnisyyden hahmottaminen on etnisen ryhmän, kuten esimerkiksi kansan, itsearvostuksen ja itsetiedostuksen kannalta tärkeä suure samoin kuin yksilön identiteetti vastaavasti on merkittävä yksilön itsearvostuksen ja persoonan eheyden kannalta.

Kansakuntaa etnisenä ryhmänä voidaan ominaisuuksiltaan verrata yksilöön, kuten sosiologi Smart on tehnyt.¹³ Kansakunnalla on maa-alue, jota se asuttaa, yksityisellä henkilöllä kehonsa; kansakunnalla on myyttien värittävä historia, sille merkityksellinen, tunteella kyllästetty historian kertomus, yksityisellä henkilöllä elämänsäkaari; kansakunnalla on päällinäkyvinä tunnuksina lippu, monumentit ja runous, yksityisellä henkilöllä vaatetus; kansakunnalla ja yksityisellä henkilöllä on kumapaisellakin tulevaisuus.

Etnisyys on ryhmän itseyden, ryhmän omuuden julkituomista tavoilla ja keinoilla, joista monet ovat aistein havaittavia. Ryhmässä, joka tunnistaa itsensä yhtenäiseksi ryhmäksi, on yleensä jokin erityinen tunnus tai merkki, joka tunnustetaan - "meikäläisten" tunnus. Tästä hieman absurdi esimerkki: valtakulttuurin pukeutumisesta poikkeava turistien pukeutuminen esimerkiksi suomalaisten harrastamalla etelänmatkoilla siirtää suomalaiset turistien, vierailijoiden ja valtaryhmittymän ulkopuolisten statukseen. Turistin tunnusmerkki voi olla vaikkapa auringolta suojaava lakki, kaulassa roikkuva kamera tai kädessään pitämä kartta.

Tämä erikoispiirre tai -piirteet erottaa mainitun ryhmän yleensä muista verrattavista ryhmistä.¹⁴ Suomalaisuuden soivaksi tunnukseksi on ajan kuluessa muotoutunut hokema "Sibelius, sauna ja sisu", mistä 1970-luvulla "Kivikasvot"-huviohjelma teki jopa iskelmän lavashow'ssa nähtyine koreografioineen, vihdanheiluttamisineen ja väinämöislakkeineen.

¹³ Smart, 26.

¹⁴ Smart, 17.

On tavallista, että ryhmä tunnistaa keskuudessaan vallitsevan erikoispiirteen ja juhlii sitä omana muista ryhmistä erottavana piirteenä. Ryhmän ominaisuuksista on todettu myös seuraavaa:

Mitä enemmän vuorovaikutusta sosiaalisen järjestelmän jäsenten välillä, sen enemmän itse järjestelmä tulee yksiköksi; se saa piirteitä, jotka johtuvat enemmän siitä itsestään kuin niistä jäsenistä, joista se koostuu.¹⁵

Sosiologi ja funktionalistisen reduktionismin edustaja Homans on taasen todennut seuraavasti:

Mitä enemmän vuorovaikutusta, sitä samankaltaisemmiksi muuttuvat sekä toiminta että mieltymyksen tunteet.¹⁶

Etnisen ryhmän määrittelyssä voidaan turvautua joko **eksoteerisiin** tai **esoteerisiin** määritelmiin. **Eksoteeristen**, ryhmän havaittaviin ominaisuuksiin perustuvien, ulkoisten, määritelmien ongelmana nähdään se, että tarkastelu uhkaa jäädä pelkäsi ulkoiseksi piirreluokitukseksi, jolla ei ole välttämättä mitään tekemistä etnisyyden ja etnisen ryhmän kanssa.¹⁷ Äärimmäisen eksoteerisissä määritelmissä etnisyyden nähdään staattisena, selkeänä ja omavaraisena ryhmän ominaisuutena. Etninen ryhmä on autonominen yksikkö, jolla on oma erillinen kulttuurinsa ja näkyvät ulkoiset piirteensä.¹⁸ Nykyisin on etnisyyden äärimmäisestä eksoteerisesta määrittelystä miltei kokonaan luovuttu. Kiistaa käydään vielä siitä, mikä osuus tulisi antaa ulkoisille piirteille ilmiön määrittelyssä.¹⁹ Väistämätön tosiasia on, että jotkut etniset ryhmittymät onnistuvat pujahtamaan määritelmien ohitse erityisluontoisuudestaan johtuen. Tällaisista ryhmistä esimerkkeinä toimivat

¹⁵ Erholm, 74.

¹⁶ Allardt, 168.

¹⁷ Nygren, 10.

¹⁸ Nygren, 10.

¹⁹ Nygren, 11.

vaikkapa Norjan kveenit.²⁰ Kansallisvaltiottomat kurdit ovat puolestaan monen valtion alueella asuva etninen ryhmittymä. Krejci muistuttaa, että etninen ryhmä voi asua ja asuukin emämaan rajojen ulkopuolella kuten unkarilaiset Romanian Transsylvaniassa.²¹

Kanadalainen identiteetin ja etnisten ryhmien tutkija Isajiw on katsastuksessa etnisen ryhmän määrittämiseksi analysoinut kaikkiaan 27 määritelmää vuosilta 1946-1971. Hänen mukaansa viisi yleisimmin havaittavaa eksoteerista etnisyyden kriteeriä ovat:

1. Yhteinen esi-isistä johdettu alkuperä
2. Sama kulttuuri ja samat tavat
3. Uskonto
4. Rotu tai fyysiset erityispiirteet
5. Kieli²²

Esoteeristen määrittelyitten ongelmana on se, että ryhmän määrittellessä itse etnisyytensä ja sen ilmenemismuodot on seurauksena pahimmillaan, että annetut määritelmät voidaan liittää lähes minkä tahansa ryhmän muodostamiseen.²³ Määritelmien moninaisuus kattaa siis useita ryhmätyyppisiä.

Tässä tutkielmassa keskitytään etnisen ryhmän määrittelemiseen edellisten kahden määritelmän synteessä kehitetyn **kompromissimääritelmän** pohjalta. Kuten asianlaita oli emitistinen-etisistinen-tarkastelunäkökulman kanssa, samoin etnisyyden määrittelemisessä on 1980-luvun lopulta alkaen kehittynyt etnisyyden määrittelyn tapa, jossa painotetaan sekä eksoteerisia että esoteerisia kriteereitä. Erimielisyyttä on kuitenkin edelleen siitä, mikä paino eri kriteereille tulee antaa. Tämä puolestaan johtaa jo laajempaan teoreettiseen näkökulmaeroon siitä tulisiko etnisyyden hahmottaa objektiivisena vai subjektiivisena ilmiönä.²⁴

20 Nygren, 11.

21 Krejci, 32.

22 Nygren, 10.

23 Nygren, 13.

24 Nygren, 13.

Liioin kompromissimääritelmät eivät ole osoittautuneet ongelmattomiksi. Seurauksena on saattanut olla etnisyyden merkityksen laajentuminen kattamaan mitä erilaisimpia sosiaalisia ilmiöitä. Välttämättä etnisyyden ei edes liity etniseen ryhmään.²⁵ Varsin laajan etnisen ryhmän määritelmän tarjoaa Nygrenin pro gradu-työssään lainaama Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups. Tämän teoksen mukaan etnisenä ryhmänä voidaan pitää mitä tahansa ryhmittymää, jonka jäsenille on yhteistä yksi tai useampi seuraavista tekijöistä:

1. Yhteinen maantieteellinen alkuperä
2. Siirtolaisen status
3. Rotu
4. Kieli tai murre
5. Uskonto
6. Sukua, naapurustoa ja yhteisöä laajempi ryhmittymä
7. Yhteiset traditiot, arvot ja symbolit
8. Kirjallisuus, folklore ja musiikki
9. Ruokatottumus
10. Asumis- ja ruokatottumukset
11. Erityinen mielenkiinto politiikkaan entisessä kotimaassa ja Yhdysvalloissa
12. Erityisinstituutiot, jotka palvelevat ja pitävät yllä ryhmää
13. Subjektiivinen tunne erilaisuudesta
14. Objektiivinen havainto erilaisuudesta.²⁶

Tämänkaltaisen määrittelyn ongelmaksi muodostuu väljyytensä puolesta se onko olemassa jotain ryhmää mitä ei voitaisi kutsua etnisyydeksi.²⁷ Etnisiä ryhmiä määriteltäessä on myös otettava huomioon ryhmän itseidentifikaatio. Etniseen identiteettiin kuuluu, ainakin jossakin määrin, tiivistettyä ja ideaalittomuudessa muodossa subjektiivisena käsityksenä omasta ryhmästä seuraavat tekijät:

1. Tunne yhteisestä synty- ja alkuperästä

25 Nygren, 13.

26 Nygren 14.

27 Nygren, 14.

2. Käsitys yhteisestä historiasta ja perinteistä
3. Käsitys kulttuurisesta erityislaatuudesta ja tunne kulttuurisesta ainutlaatuisuudesta
4. Käsitys sosiaalisesta erityislaatuudesta ja tunne ainutlaatuisesta kollektiivisesta solidaarisuudesta.²⁸

Smart on todennut ryhmän identifikaatiosta, että ryhmä tunnistaa ja hyväksyy sitä yhdistävän merkin tai ominaisuuden ja toisekseen myös juhlii mainittua tosiasiaa. Juhlinta tapahtuu määrätyn, symboliikkaa sisältävän rituaalin kautta. Smart kutsuu yhdistävän tekijän juhlimista nimellä *a performative act*.

Tässä esittämisessä tuodaan myös tunteita esiin. Tarkoituksena on nostattaa ääneti ja ääneen me-henkeä sekä osoittaa oman ryhmän ja siihen liittyvien asioiden tärkeys esittämiseen osallistujille.²⁹ Myyttien rikastama historia toimii omalta osaltaan yhdistävänä tekijänä. Kansan historia voidaan nähdä jatkumona asetettuja historian kohtia, joita juhliin. Kansan historia ei välttämättä sisällä vain voiton päiviä, vaan historia voi olla kärsimystäkin.³⁰ Historia voidaan myyttistää myös; kansan tarina, kansan kertoma historia itsestään ei ole pelkkä tarina, vaan nykyisen olemassaolon selitys ja kiinteän, kehittyneen identiteetin todistus. Menneisyydestä tulee kiinteä "totuus", kaikille selvä tarina,³¹ josta kansalaiset ovat kuulleet otteita jo oskarinkokoisina isän polvella istuessaan.

Myytit toimivat eräänlaisina etnisen ryhmän akkuina ja arvojen pankkina tässä välitysprosessissa. Kansakunta, etninen ryhmä, ammentaa myyteistensä käytös- ja toimintamalleja elämäänsä varten. Tämä tapahtuu etenkin aikojen koventuessa. Myytit ovat olleet filosofisen ajattelun ohella suomalaisten suosiossa 1990-luvun taloudellisen laman vuosina. Myyteistä haetaan samaten turvaa vaikeissa oloissa. Halutaan osoittaa itselle, että ennenkin on selvitty. Myytin muisteleminen yhdessä muitten ryhmään kuuluvien kanssa on taasen omiaan vahvistamaan ryhmäidentiteettiä, yhteenkuuluvuudentunnetta kuin myös yksilön omaa identiteettiä ryhmän hyväksyt-

28 Nygren, 35.

29 Smart, 17.

30 Smart, 19, 20.

31 Smart, 20.

tynä jäsenenä. Rituaali todistaa kaiken jatkuvuudesta ja oman ryhmän elinvoimaisuudesta ajast' aikaan. "Panta rhei", "kaikki virtaa", kuten totesi antiikin filosofeista Herakleitos. Smart toteaa kansakunnasta, että se on **superyksilö**, joka on syntynyt niitten tapahtumien kautta, joita esittämissä akteissa muistellaan. Näissä esityksissä yksilöt kommunikoivat keskenään sekä panevat yhteen ladattua substanssiaan, johon kuuluvat tunteella rikastettu (=tärkeäksi, rakkaaksi itselle koettu) maa-alue sekä velvoittava, vaalittu ja tunnustettu menneisyyden kertomus.³²

Muistelurituualiin osallistuva yksilö saa vastaavasti (ideaalita-pauksessa) osakseen luottamusta omaa ryhmäänsä kohtaan, tuntee olevansa tarpeelliseksi koettu yksilö ryhmän jäsenenä saaden osansa yhteisesti ladattua substanssista. Edellä kuvattu kuvio toteutuu mitä kauneimmin kreikkalaisen maalaiskylän pyhimysjuhlien yhteistanssissa sekä Kreikan kansallispäivän julkisissa tsamikos-tanssin esityksissä.

Idean omasta ryhmästä katsotaan joittenkin tutkijoiden mukaan kuuluvan määritelmällisesti **sekundaarit etniset erityispiirteet**, jotka tutkijoiden mielestä ovat ryhmän tietoisesti valitsemia etnisyyden diakriittisia merkkejä. Nämä merkit toimivat ryhmän identiteetin salaisina sisäryhmäsymbboleina tai näkyvinä ilmituojina ja rajanvetäjinä toisiin ryhmiin.³³ Tietoiset, diakriittiset etnisyyden merkit ovat ilmeisestikin tärkeä ja erottamaton osa ryhmän kulttuurisesta erityislaatuudesta. Kreikkalaisten hyödyntämiä näkyviä ja näkymättömiä sisäryhmäsymbboleita esitellään luvussa "kreikkalaisen kansallisen identiteetin ja sosiaalisen järjestelmän erityispiirteitä".

Etnisestä identiteetistä, sen moniulotteisuudesta ja individuaalis-institutionaalista luonteesta, jolla se määrittää ryhmää, on identiteetin tutkija Epstein todennut:

...meidän olisi hyvä muistaa etnisyyden dualistisuus. Etninen identiteetti on (---) sisäisten ja ulkoisten tekijöiden yhteistuote ja jokainen tilanne, jossa tapaamme etnisyyttä, sisältää varioivan yhdistelmän näitä tekijöitä.

(---)...etnisyyys liittyy usein läheisesti kysymyksiin hierarkias- ta, stratifikaatiosta ja poliittisten intressien ajamisesta.

32 Smart, 28.

33 Nygren, 36.

Täten näistä muodostetuista kategorioista tulee nopeasti "**sosiaalisia faktoja**" durkheimilaisessa mielessä, jotka alkavat määrätä yhä enemmän omalla painollaan ja joita ihmisten voi täten olla vaikea paeta.

Mielestäni (etninen) identiteetti sisältää silti aina tietyn määrän vapaavalintaisuutta ja vaihtoehtoisuutta, mutta vain tiettyjen tiukkojen esteiden ja rajoitusten puitteissa, joiden voimakkuus ja määräävyys voi kuitenkin vaihdella ryhmittäin.³⁴

Etnisen identiteetin käyttö hierarkisten ja poliittisten intressien yhteydessä on ollut Kreikassa havaittava ilmiö. Kuten seuraavassa alaluvussa käy ilmi, modernin Kreikan valtio otti 1800-luvulla oikeuden käsiinsä määrittellä kansallisvaltion ideaaleista oppinsa saaneitten intellektuellien suulla mikä on "aitoa" ja "oikeaa" kreikkalaisuutta. Kreikan jatkuvissa sapelinkalisteluissa rajariitojen vuoksi naapurinsa Turkin kanssa on nationalistiset ideologiat ja etninen paatos vedetty palopuheissa esiin lukuisia kertoja. Yksi tuoreimmista kiistoista tapahtui syksyllä 1996, jolloin Kreikka ja Turkki nahistelivat rajaluoto Imian (turkin Karbak) omistuksesta.

Kansan yhteenkuuluvuudentunnetta ja identiteettiä lujittamaan on olemassa valtioitten tasolla valmiita instituutioita. Näitä ovat mm. lippu, vaakuna, kansallislaulu, kansallisrunous, yliopistot, kansallinen lentoyhtiö tai kansalliset suuryritykset, puolustusvoimat ja verotus. Instituutiot pitävät yllä järjestystä ja valvovat kansakunnan yksilöitten toimia. Instituutioille luonteenomainen piirre onkin, johtuen niitten tehtävästä toimia yhteiskunnan tukipylväinä ja muutoksen inhibittoreina, muuttuminen hitaasti. Kieli, valtiokirkko, raha, puolustusvoimat tai oikeuslaitos eivät voi muuttua kertakaikkisesti yhdessä yössä, koska yhteiskunta ei todennäköisesti kestäisi tällaista muutosta. Kansallissankari, jollaista nykyaikana edustaa monessa tapauksessa urheilija, vaikuttaa edelleen myönteisesti kansallistuntoon.³⁵ Kreikkalaisille vastaavasti kansallissankareita ovat turkkilaisia vastaan taistellut **Kostas Kolokotronis** ja itsenäisyyteen Kreikan menestyksellisesti diplomaattisella tasolla ohjannut poliitikko **Eleftherios Venizelu**.

Ei liioin ole syytä aliarvioida vapaa-aikana järjestettävien

34 Nygren, 74. Nygrenin käännös, lihavointi omani.

35 Smart, 19.

joukkotapahtumien, esimerkiksi urheilukilpailuitten merkitystä joukkoidenteetin ja edelleen kansallisen identiteetin kehittäjänä. Uskontotieteen lehtori Veikko Anttonen toteaa näistä:

Pyhän ja profaanin luokittelun mukaisesti voidaan tulkita esimerkiksi urheilun (autokilpailujen, jalkapallo- ja jääkiekkootteluiden) merkitystä paitsi identiteetin, myös kulttuuristen aika- ja tilaluokitusten jäsentäjänä. Peli- ja kilpailuareenat ovat profaanin alueen ulkopuolisia rituaalisia kokoontumispaikkoja, jotka täyttyvät erityisesti työajan ulkopuolella - iltaisin ja viikonloppuna. Voima ja affektiivisuus, joka niissä purkautuu, sekä tapa ilmaista seura- ja kansakohtainen identifioituminen näkyvin symbolein, vastaa täysin käyttäytymistä, jota on totuttu pitämään ominaisena uskonnollisille ryhmille ja heidän rituaaleilleen (Mol 1977, 151-152).

Myös **musiikkikulttuuri** (yhtä lailla rock kuin klassinenkin) on käsitteellistettävissä perinteiseen "penkkiuskontoon ja -urheiluun" rinnastettavana kultti- ja pyhäkäyttäytymisen muotona, joka **tarjoaa kannattajalleen "elämismaailman" sekä perustan henkiselle ja keholliselle identiteetille** (ks. Söderholm 1990, 120-130).³⁶

Professori Erik Allardt on sosiologian oppikirjassaan esittänyt kahden politiikan tutkijan, Almondin ja Pyen kuusivaiheisen mallin kansakunnaksi tulon prosessista. Kansallisesta identiteetistä todetaan:

Neljäs prosessi liittyy *kansallisen identiteetin kehittämiseen*. Ihmisen sosiaaliseen identiteettiin voidaan sanoa kuuluvan a) ne ryhmät, joihin hän samaistuu, ja b) hänen käsityksensä omista ja oman ryhmänsä historiallisista juurista. Yhteisten symbolien kehkeytyminen ja kansallista kehitystä kuvaava historiankirjoitus ovat **erityisen tärkeitä kansallisen identiteetin luomisessa**. Yhdistävät symbolit kuten värit, liput ja kansallisuuslaulut eivät suinkaan synny itsestään ja kitkatto-

36 Anttonen, 19. Lihavointi omani.